

כג ע"ב

[א] תנא רש"א הרי מבייר - כצ"ל. והן בין ערי יהודה ביהושע יד.

ל ע"א

[א] גמ' תקיעת יובל דוחה בו' - כצ"ל.

אור אליהו

[א] בגמ': "איכא דמתני להא דרב הונא אהא, דכתיב ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם, מלמד שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע. אמר רב הונא ועם בית דין, מאי ועם בית דין, בזמן בית דין, לאפוקי שלא בזמן בית דין דלא. מתיב רבא, תקיעת יובל דוחה את השבת בגבולין איש וביתו" - כן צריך לומר⁸. ולא כגירסא שלפנינו: "מתיב רבא תקיעת

שנושא עון"⁵. ולפי זה פירוש הגמ' הוא, למי הקב"ה עובר על פשעיו, למי שנושא עון, היינו האדם שמעביר על מידותיו⁶.

[א] בגמ': "תנא רש"א הרי מבייר" - כן צריך לומר. והן בין ערי יהודה ביהושע יד. ולא כגירסא שלפנינו: "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר, אף חרים וכייר וגדר וחברותיה". ועיין הערה⁷.

5. וכן הוא בהגהות רבינו במגילה (כח ע"א) אלא ששם כתוב אחרי ההגהה: "כך שמע הכותב מפיו", ואילו כאן כתב רבינו את ההגהה בש"ס שלו.
6. וכיון שהקב"ה רב חסד הוא, אע"פ שהעביר על מדותיו רק על מה שעשו לו במזיד, מכל מקום הקב"ה מעביר לו גם על כל פשעיו, מה שעשה להכעיס.
7. בהערות המו"ל של הגהות רבינו לש"ס וילנא כתב על הגהה זו: "לא מצאתי שם, ונ"ל דכצ"ל 'תני רשב"א אף הרי מכוור וגדור וכו', וכן איתא בירושלמי דפרקין, ובירושלמי פ"ט דשביעית ע"ש". ועוד הוסיף: "בהגהות כת"י אשר לפנינו, הגהה זו ליתא". והוסיף על זה הרב דוד קמנצקי שליט"א: "ואכן בהגהות של הגר"א שלפנינו, הגהה זו לא מופיעה, ולא בהגהות של דפוס ווין".
8. והנה לכאורה היה מקום להקשות על גירסא זו, מדוע אמרה הברייתא שהתקיעה דוחה שבת, הרי תקיעת היובל הייתה ביום הכפורים, וקי"ל שאיסורי יום הכפורים שווים לשבת, (שעירוב והוצאה נאסרו גם ביה"כ, כריתות יד ע"א), ואם כן, גם אם חל יוה"כ בחול צריך להשמיע לנו שהתקיעה דוחה את יוה"כ. ובשלמא לגירסא שלפנינו, שהברייתא דיברה גם על תקיעת ר"ה, אפשר לומר בדוחק שמה שכתוב "שבת" הוא

יעקב) ובייתר ביאור: "ראיתי בהגהות של רבינו הגאון החסיד מוילנא (במסכת מגילה כח) שהיפך הנוסח: למי עובר על פשע למי שנושא עון, כן שמעו מפיו עכ"ל אותן ההגהות. ונראה לענ"ד לתת טעם לשבח שהגירסא שלו הוא מוכרחת בס"ד, שהרי איתא (יומא לו) שלשון עון הוא מזיד ופשע הוא מרד, והוא חמור מעון. גם נראה שלשון נושא משמע שמרגיש ומתערע, רק שסובל אותו, אמנם לשון עובר משמע שאינו מרגיש כלל. ולפי זה הלא יתפרש כך: למי נושא עון, למי שעובר על פשע, ור"ל שאם האדם יעביר וימחול לגמרי ולא ירגיש כלל, גם אם חבירו יעשה פשע ומרד נגדו להכעיסו, אז יהי שכרו שהקב"ה יסבול ממנו אם יעשה לו איזה עון של מזיד ולא במרד. וזה לא יתכן כלל, שהרי קי"ל מדה טובה מרובה. ע"כ הגירסא בהיפוך (למי עובר על פשע למי שהיא נושא עון), ור"ל אם האדם נושא וסובל מחבירו אם העוה נגדו בלי מרד, אז יהיה שכרו שגם אם ח"ו יפול ביד יצרו לפעמים באיזה מרד נגדו ית"ש, עם כל זה יעבור לו ית"ש על פשעו לגמרי, ובוזה מציגו כאן שמדת טובו ית"ש מרובה בשמים". וכעין זה כתב באוצרות הגר"א (עמ' רפח). ועיין מה שהבאנו בהערה הקודמת מספר תוספת יום הכפורים.

לא ע"א

[א] גמרא וממפתן לגג, ומנג לחצר, ומחצר למזבח וממזבח לחומה כו' - כצ"ל.

אור אליהו

שאמרו: "אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין", הכוונה שצריך לתקוע "בפני בית דין", והרי מברייתא זו מבואר שתקיעת ר"ה דוחה שבת אפילו "איש בביתו", היינו שלא בפני בית דין⁹. ג. היה צריך לומר: "תקיעות ר"ה ויובל דוחין¹⁰ את השבת" כו'.

[א] בגמרא: "עשר מסעות נסעה שכינה מקראי: מכפרת לכרוב, ומכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן, וממפתן לגג, ומנג לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לחומה, ומחומה

ראש השנה ויובל דוחה את השבת בגבולין איש וביתו". והטעם נראה שלגירסא קשה: א. לא מצאנו בשום מקום שתקיעה של ראש השנה תדחה שבת בגבולין שלא בפני בית דין, שאפילו חכמים במשנה אמרו רק: "אחד יבנה ואחד כל מקום שיש בו בית דין", ואילו מדברי הברייתא משמע אפילו במקום שאין בית דין. ב. מדוע לא הקשה רבא מברייתא זו גם על לישנא קמא דרב הונא, שדיכר על תקיעת שופר של ראש השנה, ואמר שמה

משום ר"ה (וכן כתב הטורי אבן בתירון השני: "אגב ר"ה דנקט בהדי יובל, תני דוחה את השבת"), אבל לגירסת רבינו שלא גורסים "ראש השנה" לכאורה קשה.

ויש לומר, על פי מה שכתב הרמב"ן על התורה (ויקרא כה, ט) על הברייתא שבתורת כהנים (בהר פרשה ב): "והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכיפורים, שאין תלמוד לומר בעשור לחודש ביום הכיפורים, ממשמע שנאמר ביום הכיפורים איני יודע שהוא יום הכיפורים בעשור לחודש, אם כן למה נאמר בעשור לחודש, אלא בעשור לחודש דוחה את השבת בכל ארצכם, ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד" - וכתב הרמב"ן: "ומה שהזכירו (בת"כ פרשה ב ה) תקיעה בעשור דוחה שבת, לומר שהיא נעשית בכל יום הכפורים, כי הדחיה ביום הכפורים שחל להיות בשבת ושחל להיות בחול אחת היא, שיום הכפורים כשבת לכל מלאכה בין להוצאה בין לכל המלאכות". ואם כן, אפשר לומר כן גם לגבי הברייתא שהביא רבא, שזה גופא קמ"ל הברייתא, שיוה"כ הוא כשבת לכל דבריו.

ועוד יש לומר כמו שכתב הטורי אבן בתירון הראשון: "סלקא דעתך אמינא דשבת דחמיר טפי

דבסקילה גזרינן". כלומר, קמ"ל הברייתא, שתקיעת יוה"כ דוחה גם כשחל בשבת. עוד יש לומר כמו שכתב במצפה איתן על מה שכתב הטורי אבן: "ובחינם דחק, דעל כרחך צריך לומר שבת נמי גבי יובל, דאילו משום יום הכפורים, הוה אמינא דשאני יום הכפורים של יובל דמצוותו בכך, וכהאי גוונא איתא בכריתות".

9. וכמו שהקשו התוס' (ד"ה לא): "תימה דמכל מקום קשיא ללישנא דרב הונא לא אמר אלא בפני בית דין, והכא קתני איש בביתו", ותיצרו תוס': "וי"ל, שיפרש דהא דקתני בגבולין איש בביתו איובל קאי ולא אראש השנה, ומיהו אי גריס 'בגבולין' בלא וי"ו ולא גרסינן 'ובגבולין' לא יתכן לומר כן. ושם יפרש דהאי בגבולין איירי בירושלים דוקא, ומיהו מבכל ארצכם (ויקרא כה) בכל מקום שבארץ ישראל איירי". ומבואר שתוס' גרסו בברייתא כגירסא שלפנינו "תקיעת ראש השנה ויובל" כו' ולפיכך נדחקו בפירוש הסוגיא. אמנם לגירסת רבינו אתיא שפיר, שאי אפשר להקשות מברייתא זו על לישנא קמא דרב הונא, שהרי הברייתא עוסקת רק בתקיעה של יובל ולא של ראש השנה.

10. אכן רבינו חננאל גורס: "מותיב רבא, תקיעות יובל ור"ה דוחין את השבת בגבולין איש וביתו" כו'.

אור אליהו

לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, ומדבר לעתה וישבה במקומה" - **כן צריך לומר**¹¹. ולא כגירסא שלפנינו: "עשר מסעות נסעה שכינה מקראי: מכפרת לכרוב, ומכרוב לכרוב, ומכרוב למפתן, וממפתן לחצר, ומחצר למזבח, וממזבח לגג, ומגג לחומה, ומחומה לעיר, ומעיר להר, ומהר למדבר, וממדבר לעתה וישבה במקומה". והטעם נראה¹², שעל הגירסא שלפנינו קשה, הרי השכינה הסתלקה לפי הסדר¹³ מהפנימי

לגירסת רבינו היא לפי הסדר מהפנימי לחיצון כנ"ל. אמנם כתב לי הגאון בעל שו"ת אורחותיך למדני שליט"א, שעל מה שכתב הרי"ף, שגג ההיכל לא היה קדוש, יש להעיר מהגמ' בפסחים (פו ע"א): "ת"ש **וגגו** קודש", ופירש"י שם "גגו של **היכל**". וכתב המשנה למלך (בית הבחירה ו, ז): "מהסוגיא דסוף פרק כיצד צולין מוכח דעליות **דהיכל נתקדשו**, ונראה דטעמא שהנכנס לשם חייב כרת, וכן נראה מדברי התוספות בפ"ב דשבועות (דף יז) ד"ה וטמא". וכן מבואר בב"י (קנא, יב): "ומהרי"ק כתב (בסימן קסא) בשם המרדכי ושמא דומה **לעליות היכל שנתקדשו** כדאמרינן בפ' כיצד צולין" כו'. ובשו"ע (קנא, יב) כתב: "יש לזהר מלהשתמש בעליה שעל גבי ב"ה תשמיש קבוע של גנאי, כגון לשכב שם; ושאר תשמישים, **יש להסתפק** אם מותר השתמש שם", וכתב שם רבינו בביאורו לשו"ע לפרש את צדדי הספק: "ושאר כו' - דאמרינן בפרק כיצד צולין גגין ועליות לא נתקדשו או שמא יש לדמותן **להיכל כמש"ש דנתקדשו**, ובמגילה שם קרי לה מקדש, כמ"ש והשימותי את כו'". הרי מבואר מכל הנ"ל, שאע"פ ששאר גגין לא נתקדשו, אבל גג ההיכל היה קודש. נמצא לפי זה שלגירסת רבינו הסתלקות השכינה היה בין לפי דרגת הקדושה ובין מהפנימי לחיצון. וליישב דעת הרי"ף, שכתב שגג ההיכל לא היה קדוש, כתב לי הגאון הנ"ל שאולי סובר כמו שכתב הצ"ח בפסחים (שם): "ולפי זה יפלא על רבינו

11. ולפי זה צריך להגיה גם בהמשך הסוגיא, כשהגמ' הביאה את הראיות מהפסוקים על סדר הסתלקות השכינה.

12. בהסבר שיטת רבינו בזה נעזרתי בספר עבודה ברורה.

13. וכמו שכתב רש"י (ד"ה נצב): "נצב על המזבח - ואף על גב דהאי קרא עמוס קאמר ליה, ועמוס מקמי יחזקאל דורות הרבה, היה מתנבא על העתיד, ועל כרחך **סילוקו כסדרן היו, דרך יציאת חוץ**".

14. והב"ח (אות כ) גרס כן בלשון הגמ': "לגג **ההיכל**".

15. כמבואר ביומא (עז ע"א): "מים מפכין עתידין להיות יוצאין מתחת **מפתן הבית**" כו' ופרש"י (ד"ה מפכין): "מפכין - כמין הפך הן כשמגיעין למפתן **ההיכל**".

16. וליישב הגירסא **שלפנינו**, מדוע הסלקה השכינה מהמזבח החיצון לגג, כתב בפירוש הרי"ף על עין יעקב: "והאי דאמרינן מהחצר למזבח הוא מסברא, שהחצר היה קדוש והמזבח קדוש, **אבל הגג לא היה קדוש**, כדתניא גגין ועליות לא נתקדשו, ואיך יתכן שעלתה לגג שאינו מקום קדוש וחזרה אל המזבח, שהוא מקום קדוש, וכן מן הגג לחומה, מסתברא דהחומה היא פחות מן גג ההיכל, אע"פ שגם הגג לא נתקדש".

ולפי זה יוצא לכאורה, שלגירסא שלפנינו הסתלקות השכינה היא לפי דרגת הקדושה, ואילו

לב ע"ב

[א] במשנה מלתקוע ומתעסקין עמהן כו' - כצ"ל.

לג ע"א

[א] גמ' בשבת ואין צריך לומר - תא"מ.

אור אליהו

שתיבת "אבל" משמעותה היא לשון ניגוד, וכאן אין ניגוד בין הרישא לסיפא¹⁹. ועיין הערה²⁰.

[א] בגמ': "אבל מתעסקין בהם עד שילמדו. אמר רבי אלעזר אפילו בשבת. תני נמי

[א] במשנה: "אין מעכבין את התנוקות מלתקוע, ומתעסקין עמהן עד שילמדו" - כן צריך לומר¹⁷. ולא כגירסא שלפנינו: "אין מעכבין את התנוקות מלתקוע, אבל מתעסקין עמהן עד שילמדו"¹⁸. והטעם נראה, משום

הגדול שהשמיט שם בכל הפרק ולא הביא דין עליית ההיכל, ואדרבה סתם בהלכה ז' שהגגים והעליות לא נתקדשו. ולכן נלע"ד דבר חדש, והוא דעליות לא גרעי ממחילות, וכיון דבמחילות מסקינן לחלק בין פתוחות להעזרה לפתוחות להר הבית, גם בעליות אמרינן, דאם לולין פתוחות מהם להעזרה הם קדושים. ולפי זה שוב לא צריכנא לחלק בין עליות ההיכל לשאר עליות, וגם עליות ההיכל לא נתקדשו" כו'. ואם כן הוא הדין לגג ההיכל.

והעליות לא נתקדשו. ולכן נלע"ד דבר חדש, והוא דעליות לא גרעי ממחילות, וכיון דבמחילות מסקינן לחלק בין פתוחות להעזרה לפתוחות להר הבית, גם בעליות אמרינן, דאם לולין פתוחות מהם להעזרה הם קדושים. ולפי זה שוב לא צריכנא לחלק בין עליות ההיכל לשאר עליות, וגם עליות ההיכל לא נתקדשו" כו'. ואם כן הוא הדין לגג ההיכל.

ומה שברישא נקטה המשנה לשון של דיעבד "אין מעכבין", שמשמע שרק אין מעכבין, אבל לא נותנים להם לכתחילה, ואילו בסיפא נקטה המשנה לשון של לכתחילה "ומתעסקין" - כתב השיטה מקובצת (ערכין ג ע"א אות יב) בשם תוס' רא"ש שלא זו אף זו קתני. אכן להלן הגמ' (לג ע"א) הקשתה כעין זה (לגירסת רש"י, ועיין תוס' שם ד"ה תניא) על הברייתא שמובאת שם, וכבר דנו המפרשים מדוע לא הקשתה הגמ' כן גם על המשנה (עיין יום תרועה, מרומי שדה ושפת אמת).²⁰ ובעבודה ברורה ביאר את הנהגת רבינו באופן זה: "והטעם דהוקשה להם, דלכאורה אם אמרינן בסיפא שמתעסקין, כל שכן שאין מעכבין, והרישא שאין מעכבין היא משנה שאינה צריכה, לכן מוחקים תיבת 'אבל', והיינו שהכל בבת אחת, שאין מעכבין ומתעסקין". ובאמרי סופר ביאר באופן אחר עי"ש.

17. וכן גירסת הרי"ף (ט ע"ב), הרמב"ם (פירוש המשניות ד, ח), הרא"ש (ד, ו), בה"ג (יז ר"ה עמ' רכז), רי"ץ גיאת (הלכות ר"ה עמ' נא), שבולי הלקט (סדר ר"ה רצה), אגור (הלכות ר"ה תתקי), תניא (עז), מאירי (חיבור התשובה עמ' 304 הוצאת 'קדם') ורע"ב. וכן הוא בכמה כתבי-יד: ביהמ"ל 108 (אנלאו 319), ביהמ"ל (ניו יורק) 1608 וכתב-יד מינכן 95.

18. אמנם, כך היא הגירסא בפסיקתא זוטרתא (וירא כב, יג), רבינו חננאל, תוס' (ערכין ב ע"ב ד"ה אין), פסקי רי"ד. וכן הוא בכת"י הספרייה הבריטית 400.

19. ונראה שהתוי"ט (ד, ח) הרגיש בקושי זה, ולכן כתב: "אבל מתעסקין וכו' - הכי קאמר, אין מעכבין כו' אבל מתעסקין נמי. אי נמי 'אבל' כמו ברם, דאשכחן במשנה ב' פ"ק דמעילה" עכ"ל